

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE ZNANOSTI

ZAVRŠNI RAD

Održivost bibliotekarstva u 21. stoljeću

Mentor: prof. dr. Mario Hibert

Student: Suad Beganović

Sarajevo, septembar, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF LIBRARY SCIENCES

UNDERGRADUATE THESIS
Sustainability of librarianship in 21st century

Mentor: prof. dr. Mario Hibert

Student: Suad Beganović

Sarajevo, september, 2024.

Sadržaj:

Sažetak.....	3
Summary.....	4
Uvod.....	5
Šta je bibliotekarstvo?.....	6
Šest misija bibliotekarstva.....	8
I Važnost svjetonazora (perspektive).....	9
II Kreirano znanje.....	11
III Načini i sredstva unaprijeđenja.....	14
IV Pritisak učešća (zajednica).....	18
V Važnost akcije i aktivizma.....	21
VI Temeljna umijeća (vještine).....	24
Zaključak.....	27
Literatura.....	28

Sažetak: Uloga bibliotekara u novom dobu je zanimljiv fenomen koji možemo pratiti historijski, kulturološki ili iz nekog drugog aspekta sa ciljem da se поближе upoznamo sa svrhom bibliotekara, ali i da preispitamo tu poziciju u svjetlu novih izazova koje bibliotekar pred sobom ima u 21. stoljeću. U ovom radu ćemo pokušati da ispratimo misije bibliotekara kao aktivnog posrednika između biblioteke i korisnika u vremenu kada bibliotekari imaju zadatak da se prilagode novim modelima djelovanja, prema djelu 'Atlas novog bibliotekarstva' R. Davida Lankesa.

Abstract: The role of librarians of the new age is an interesting phenomenon that we can follow historically, culturally or from another aspect with the goal of getting close perspective about the purpose of librarians, but also to reconsider librarian's position in the front of the new challenges librarians face in the 21st century. In this paper, we will try to accompany the librarian's mission as an active mediator between the library and the user at a time when librarians have obligation to adapt to new models of action, according to the work 'Atlas of New Librarianship' by R. David Lankes.

Uvod

U ovom radu ćemo se baviti problematikom održivosti bibliotekarstva u 21. stoljeću s obzirom na sve peripetije kroz koje prolazi bibliotekarstvo u modernom dobu. Uzevši u obzir činjenicu neprestanog uvećavanja znanja po aritmetičnoj ravni, bibliotekarstvo se nameće kao grana koja nužno mora pronaći put za vlastitu aktuelizaciju. Istovremeno, rapidan rast i razvoj tehnologije tradicionalno bibliotekarstvo radikalno mijenja u toj mjeri da se govori o slomu paradigme. Sve to upućuje da je tema bibliotekarstva složena, teorijski razasuta između nekoliko disciplina koje se prepliću, ali i traže prioretizaciju u definisanju i terminološkom određenju podataka, informacije i naposljetku, samog organiziranja tih informacija. Tu, na pragu organiziranja i upotrebe informacija bibliotekarstvo se sreće sa novim izazovima tkz. ekonomije informacijama što nužno kao temu nameće i političnost u svom punom obimu, pri čemu mislimo na spregu ideologije, interesa, sloboda i cenzure, vlasništva i potreba korisnika. Konsekventno tome, bibliotekarstvo se preimenjuje često u informacijsku znanost, kao pokušaj da se već na nivou upoznavanja sa oblašću, anakron kakav postaje termin „bibliotekarstvo“ približi suvremenom shvaćanju informacije, a ne knjige, odnosno, monografije, koja je cilj i alat modernog svijeta.

Kao zadatak ne možemo uzeti tako širok korpus teorija, škola i mišljenja bibliotečkih stručnjaka. Zadovoljit ćemo se pregledom tradicionalnog pogleda na bibliotekare, a glavninu rada bazirati na konceptu R. Davida Lankesa koji je predstavio u svojoj knjizi „Atlas novog bibliotekarstva“¹ kao novi pogled na ulogu bibliotekara, bibliotekarstva i same teorije u društvu. Prezentirat ćemo glavne zaključke iz šest cjelina, koje Lankes navodi i kao misije novih bibliotekara, nužnih za bolje razumijevanje teme, a to su: Važnost akcije i aktivizma, Temeljna umijeća (vještine), Pritisak učešća (zajednica), Kreirano znanje (kroz konverzaciju), Načini unaprijeđenja (sredstva) i Važnost svjetonazora (perspektive)² pri čemu treba uzeti u obzir da Lankes daje nekoliko grafičkih shema i ova podjela nije definitivna, jer ne obuhvata precizno sva područja djelovanja bibliotekara. O aplikativnosti podjele bi se mogao dati jedan širi i veći sud, pa ovu podjelu treba uzeti kao pojednostavljenu shemu zarad lakšeg kretanja kroz sadržaj.

¹ Lankes, R. David. *The Atlas of New Librarianship*. London (Cambridge): The MIT Press. 2011.

² U izvornom obliku Lankes ove misije navodi na sljedeći način: Importance of Action and Activism, Core skills, Pressure of Participation, Knowledge Created Trought Conversion, Means of Facilitation i Importance of Worldview. U skladu s tim smo ovdje ponudili prevode koji mogu biti odgovarajući, mada pojedini autori dodatno pojednostavljuju pojedine naslove zbog lakšeg operiranja terminima. Zbog toga se u zagradi nalaze i dodatni prevodi. U nastavku ćemo koristiti prevode.

Dovoljno je naglasiti da se podjela znanja i kategorizacije nisu riješile od Aristotelovih pokušaja.

Šta je bibliotekarstvo?

Akcentirajući poveznicu na jednu od spomenutih misija o aktivizmu, navest ćemo kratak citat kojim je Donald Urquhart otvorio svoje djelo „Načela bibliotekarstva“, „Načelo bibliotekarstva je vodič bibliotekarima za akciju.“³ navodeći da je dotadašnji pristup bibliotekarstvu bio muzeološki, kriptovan u formu pažljivog čuvanja građe, bez da se dublje ulazilo u pravu problematiku bibliotekarstva, odnos prema korisniku i upravljanje znanjem. U svojoj knjizi Urquhart će navesti 18 novih pravila kojim se trebaju vladati bibliotekari. Krajnji cilj je bio: ubrzati funkcionalnost, povećati potražnju i nametnuti biblioteke kao bitno mjesto koje lako i efikasno vrši saradnju sa ostalim bibliotekama. Već 30 godina poslije, tvrdnja iz 70-ih godina jednako je anakrona kao i prijašnji kerberski pristup bibliotekama. Nova generacija autora biblioteke će otvoriti korisnicima u toj mjeri da se adekvatnim javlja termin digitalnog socijalizma⁴ čime i definicije poput: „Današnje su knjižnice obrazovne, kulturne i informacijske ustanove koje pridonose znanju, obaviještenosti i demokraciji. Prva im je zadaća omogućiti korisnicima da slobodno pristupe građi i informacijskim izvorima koji im trebaju za rad, učenje, obaviještenost ili razonodu.“⁵ postaju nedovoljnim jer previđaju činjenicu da se u 21. stoljeću postavlja i pitanje stvarnog postojanja biblioteka. Naime, eksplozivan razvoj mreže učinio je digitalne biblioteke sastavnim dijelom bibliotekarstva, a time i donio nove izazove pristupa. Ukoliko biblioteke nema u stvarnosti, kako obavljati komunikaciju, posredovati u informisanju, pretraživanju i korištenju.

Nadalje, kako primjećuje Hibert, otvorena struktura interneta vratila je ponovo staro pitanje političnosti, cenzure i otvorila vrata novim problemima. Spomenuti internet je postavio izazov za bibliotekare, da li će postati tek administratori, ili će tražiti novi model pristupa korisniku. Informacija koje je postala resurs kojim se trguje, otjelotvorila se i kao mjesto

³ Urquhart, Donald J. Načela bibliotekarstva 2. izd. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1986.

⁴ Vidi u: Hibert, Mario. Ko to tamo peca? (Javno dobro, infosfera i bibliotekarstvo). (Link nedostupan, tekst je u ličnoj kolekciji autora)

⁵ Horvat, Aleksandra. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.

konflikta za otvorenije društvo, nepriviligiranost kapitala nad znanjem, što je borba koja uveliko još uvijek traje. Na tom mjestu David Lankes dolazi sa idejom o novom pogledu na bibliotekarstvo. Uzevši u obzir tehnološku eksploziju, organiziranje informacija kao socioekonomski i politički fenomen, redefiniciju pojma bibliotekarstva, redefiniciju uloge bibliotekara u savremenom informacijskom društvu, odnosno, društvu znanja, te istovremeno novim oblicima cenzure, problema autorskog vlasništva te, po prvi put, hiperprodukcijom znanja i utjecajem te hiperprodukcije na samog čovjeka prepoznat će momenat za djelovanje unutar bibliotekarstva za ponovnim vraćanjem znanja, posljedicama i društvenom angažmanu u zajednici. Tako je odnos bibliotekar – korisnik proširen na zajednicu. Bibliotekar postaje integrirajući faktor u složenom kretanju na relaciji informacija i potreba korisnika.

Već Michale Gorman u knjizi „Postojana knjižnica“ nabraja 12 problema⁶ u bibliotekarstvu, prioriteto navodeći da tehnologija napreduje dok knjižnice stagniraju. O kritičkom bibliotekarstvu, cenzuri i sličnim problemima se ne daje mnogo uvida, zbog činjenice da se Gorman fokusirala na funkcionalnost i efikasnost samog mehanizma biblioteke. Zajednica i centri moći ostaju izvan fokusa ovog rada. Ponovo se pokazalo da bibliotekarstvo treba novu paradigmu koja će pored tehničkih unaprijeđenja biblioteka u novo okružje interneta, osvjetliti i probleme u široj perspektivi vertikalnog odnosa u hijerarhiji moći, razlaza između copyright i copyleft nazora, ulaganja u open source rješenja, et cetera..., nasuprot one korporativne. Na tom tragu Lankes staru misiju bibliotekarstva promovira u inoviranu misiju navodeći na samom početku: „plemenitost bibliotekarstva se ne nalazi u zbirkama, zidovima ili organizacijskim strukturama, čak ni u našoj povijesti, već našim akcijama.“⁷ Čime je bibliotekarstvo postalo kritički faktor u tkz. javnoj sferi. Aktivizam koji se nužno nameće kao potreba unutar javne sfere Lankes će nazvati misijama vodeći se jednostavnim principom, da bi se utjecalo, mora se djelovati javno i u zajednici, odnosno, sa zajednicom.

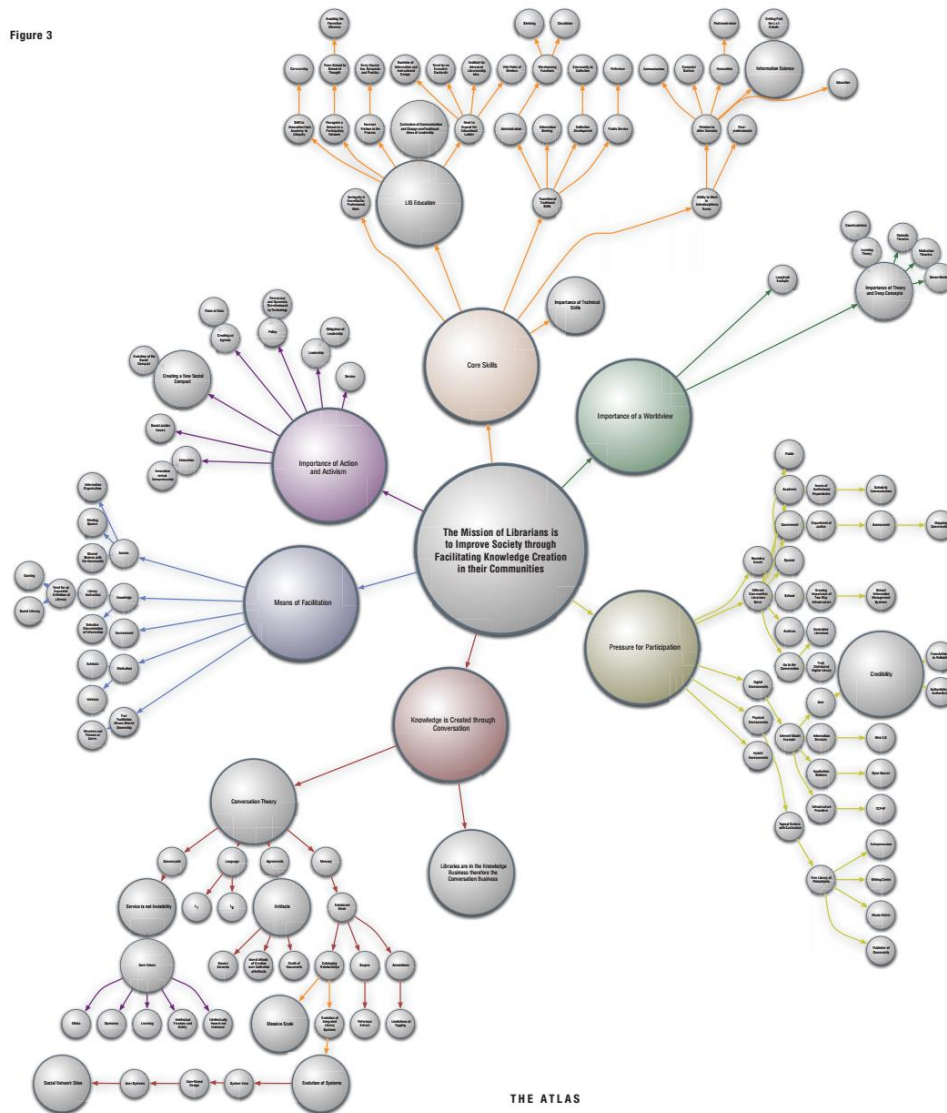
Lankes primjećuje: „Misija bibliotekarstva je da unaprijedi zajednicu kroz unaprijeđenje kreativnog znanja.“⁸

⁶ Gorman, Michael. Postojana knjižnica. Zagreb: HKD, 2006. str 2-3

⁷ Navedeno prema Hibert, Mario. Zbornik radova. Javne biblioteke u 21. stoljeću. Sarajevo: BGS, 2017. Str. 82 (Izvorno: Lankes, David. Atlas of new librarianship. Str 2.)

⁸ Lankes, R. David. The Atlas of New Librarianship. London (Cambridge): The MIT Press. 2011. str. 15 (Svi prevodi citata su moji)

Šest misija novog bibliotekarstva⁹

9

(Shema 1.0)

Na grafici (shema 1.0) vidljiva je difuzna podjela osnovnih misija i njihovo daljnje grananje u skladu sa predmetom istraživanja ili cilja koji treba biti postignut. Želeći postići neku vrstu valorizacije i diferencijacije između subordiniranih misija, Lankes se koristi veličinom kruga kao indikatorom bitnosti. Iako takva ocjena ne može biti nedvojbeno tačna, on služi kao putokaz koje vještine i koja polja mogu biti prioritarnija u djelovanju bibliotekara novog doba.

⁹ Ibidem. str. 9

I Važnost svjetonazora (perspektive)

Jednostavno pitanje poput svrhe kojom se vodi bibliotekar može odrediti mnogo općenitije i važnije ciljeve. Ne misleći da individualno pitanje svrhe nije važno, ali naglašavajući prioritet općeg društvenog napretka. Prema Lankesu, svaki bibliotekar na jednostavnom testu u kojem mora birati između dvije mogućnosti: solviranje biblioteke kroz njenu građu ili opredjeljenje za znanje korisnika dugoročno proizvodi suprotne efekte. No, takav zaključak on ne može dati u trenutku biranja. Bez obzira, da li bibliotekar prioretizirao fond, budžet i obnovu fonda te financijsku solventnost prije korisnika, ili se posvetio korisniku više nego merkantilizaciji prostora biblioteke (prostor treba shvatiti i kao mrežni, ne isključivo fizički) na početku će u oba slučaja to biti biblioteka, sličnim ili istim mehanizmom će poslovati i učinci će se vidjeti kroz duži period. Odluke poput biranja između trošenja novca na popularnu literaturu, baze podataka ili nešto treće zapravo otkrivaju mnogo više i o bibliotekaru, društvu, ili jezikom fenomena, o samom svjetonazoru. Promovirajući svjetonazor, odnosno, perspektivu koja mora biti široka i uključivati višestrukost faktora, Lankes polazi od teze da je „Atlas usmjeren da razjasni kako bibliotečki svjetonazor treba biti zasnovan, ne na građi, nego na ishodima i učenju.“¹⁰

Pri tome, građa nije nebitna, nego nije cilj po sebi, odnosno, tek je alat za bitniji cilj; učenje, kreaciju, stvaranje društvenog utjecaja i konstantni progres. Bibliotekarstvo kao disciplina koja zahtijeva permanentan angažman i cjeloživotno učenje. Da bi bibliotekar bio sposoban da prepozna potrebe zajednice, korisnika i društva u složenoj interakciji njihovih interesa, njegovo znanje mora biti i teorijski i praktično široko. Drugim riječima, kreiranje šire perspektive je zadatak koji je postavljen i pred bibliotekara, i koji on treba širiti u zajednici pred korisnicima. Građa, po sebi, nije bitna u smislu njene konstantne promjenjivosti kao medija na kojem se drži znanje. Ilustrativno, ogromne police i hrpe knjiga mogu nestati u tom formatu, ali informacija i znanje kanal mogu pronaći u digitalnim formatima. Zastarjeli mediji pohrane poput papira mogu postati softveri, koji i sami zahtijevaju kritički osvrt i dalje poznavanje konteksta. Imajući u vidu tu dimenziju poroznosti materijala, promjena u tehničkom i tehnološkom smislu, Lankes ističe da je bibliotekarstvo disciplina koja mora graditi svjetonazor na duge staze koji će „biti baziran na teoriji i dubljim konceptima.“¹¹ Kako dublji koncept traži

¹⁰ Ibidem. Str. 15

¹¹ Ibidem str. 18

i novi zahvat u teoriji, Lankes će pridodati „teoriju konverzacije“ kao novi koncept koji treba usvojiti. Hipoteza na kojoj se zasniva ova teorija ima jednostavno polazište. „Ljudi uče kroz konverzaciju. Različite zajednice imaju različite standarde konverzacije, od znanstvenih standarda stroge formalnosti preko religijskih zajednica ustanovljenih na značenju pisma do neprobojnih tinejdžerskih narječja.“¹²

Egzemplarno, Lankesove teorije se potvrđuju u pojavama user-based sadržaja, web 2.0 ili Library 2.0 gdje vidimo širenje znanja u zajednicama. Nove tehnologije koje omogućavaju veću prisutnost velikog broja ljudi u kreiranju sadržaja polučile su paradigmatičke promjene, stoga se i spomenuti dublji koncepti moraju redefinirati u smjeru konverzacije. Nadalje, Lankes primjećuje da ova teorija jeste „odmicanje od trenutnog fokusa na informacije, pristup, artefakte. Preciznije, iz ugla konverzacije, artefakti i pristup su jedino korisni ako koriste za građenje znanja kroz aktivno učenje.“¹³ Time proces učenja postaje najbitniji predmet zanimanja za bibliotekarstvo. Unaprijediti procese učenja nameće se kao glavna misija bibliotekarstva, propadajući mediji pohrane poput knjiga, poput cijelih biblioteka, služe tek kao alat koji učenje vraćaju kao dobro zajednice i pojedinca. Biblioteke bez tradicionalnih artefakta su izvjesne, učenje ostaje glavnim ciljem, zaključuje Lankes.

Inherentno teoriji konverzacije javlja se i vjerodostojnost. Stručnjak koji za profesiju ima učenje, zadobija i utjecaj. Time bibliotekarstvo vraća jedan bitan argument za sebe, vjerodostojnost, što se nameće kao ključna stvar u eri „fake news“ koje ordiniraju mrežom. Lankes na ovom mjestu upozorava da bibliotekari ne smiju tražiti autoritet kroz privatizovanje izvora, nego obrnuto, kroz otvorenost koja će pokazati relevantnost, tačnost i pouzdanost. Teorija konverzacije se profilira kao dijalektička teorija koja usvaja i 'Sense-Making' zaključke, pravi prostor za motivacijske postulate, sve do preplitanja s postmodernističkim pogledima na interpretaciju i subjekte znanja. O ovom problemu pogleda na znanje općenito nećemo govoriti na ovom mjestu.

Svjetonazor, kao i njegova promjena, neće doprinijeti mnogo ukoliko bibliotekari ne izraze glasno svoje stavove i ostvare, kako utjecaj, tako i podršku zajednice. Tek u sprezi za zajednicom, a kroz njene kanale i razumijevajući potrebe društva, kao i metode za diseminaciju

¹² Lankes, David. Silverstein, Joanne, Nicholson, Scott. Participatory Networks: The Library as Conversation. ALA, 2007. str. 18

¹³ Lankes, R. David. The Atlas of New Librarianship. London (Cambridge): The MIT Press. 2011. str. 23

bibliotekarstvo može pridonijeti u pitanjima slobode govora, kritičkog osvrta, utjecanja na procese učenja i aktivnog usvajanja znanja.

II Kreirano znanje

Na samom početku pasiv iz naslova poglavlja možemo promijeniti u kreiranje znanja, kao adekvatniji prikaz suštine koju Lankes želi prenijeti u svom radu, potencirajući, naravno, aktivitet i procesualnost samog znanja, kao i pristup koji bibliotekar treba zauzeti u biblioteci. Prva stepenica svakako bi trebala biti hvatanje u koštac sa pitanjem šta je znanje uopšte i kako može biti kreirano, spoznato, ali autor nas želi pripremiti da tom otkrivanju pristupimo sa napomenom da znanje nije nešto hladno i strano niti bezlično. Zapravo, želi poručiti da standardno razumijevanje znanja kao skupa nekih fakata treba kritički preispitati. „Znanje je toplina, strast i svjetlost“,¹⁴ što za posljedicu treba polučiti da pristup znanju nije klinički percipirano, udaljeno i laboratorijski složeno, nego pristupačno i shodno tome eksplozivno u oblikovanju ili dekonstruisanju određenih narativa u zajednici. S obzirom da znanje dolazi kroz aktivitet, kao svjetlost, kao pristupačni entitet koji stvara i rastvara, nameće se zaključak koji autor analizira u nastavku; znanje nastaje kroz konverzaciju.

Značajno je napomenuti da ovaj zaključak dolazi još iz 1960-ih godina, što je relativno moderno iz perspektive prvih definicija znanja koje sežu u antiku, ali zanimljivost je u tome da je zaključak dao jedan od prvih istraživača umjetne inteligencije Gordon Pask, što je, pak, u perspektivi historijata umjetne inteligencije antičko doba.

„Znati je dinamično i promjenjivo, i mada koristim 'znanje' u istom značenju, moram naglasiti, znanje je šta radimo i zašto to radimo, nije nešto što može biti zapakovano, premješteno ili arhivirano. Ono je uvijek u toku sa novim situacijama i novim interakcijama.“¹⁵

No, kako se to uopšte dešava? Lankes navodi da esencijalno znanje podrazumijeva dolazak do nekog 'sporazuma' između dvije strane. Taj put nije baš tako jednostavan, jer podrazumijeva konverzaciju, jezik (verbalni i neverbalni), sporazum i pamćenje. Također, ta konverzacija je često razgovor sa sobom, koji traje i dok čitamo knjigu nekog autora – konverzacija je još uvijek na nivou čitalac u razgovoru sa sobom o pročitanoj. Time se želi

¹⁴ Ibidem str. 31

¹⁵ Ibidem str. 32

razriješiti problem zvani učesnici u razgovoru pri čitanju. Taj pristup se može primijeniti i na 'razgovor' sa institucijama, ali ako je u pitanju polemika da li je nešto dobra ili loša informacija, tada institucija, navedimo za primjer upravo biblioteku, treba imati glas koji će govoriti, odnosno, bibliotekara. Iako se znanje prima na mnoge načine, za efektivno razumijevanje načini konverzacije se trebaju mijenjati. Time se vraćamo na početnu tezu o nužnosti dinamike u procesu stjecanja znanja.

Naredna stepenica je jezik. Osim što može biti verbalni i neverbalni, jezik je uvijek predmet prevođenja između dvije strane, neovisno da li te dvije strane govore isti jezik, ili se radi o različitim jezicima, već na nivou jednog jezika između imenice i imenovanog predmeta postoji sosirovska razlika oznake i označenog. Drugim riječima, jezik je i alat i barijera dolasku do sporazuma. Ukoliko je naš sugovornik mašina za strojno čitanje, tada moramo znati prevod, odnosno, moramo imati veći stepen razumijevanja jezika koji koristimo. Na primjer, jednostavno korištenje operatora 'and' i 'or' će u slučaju pretraživanja na tražilici Google dati daleko bolje rezultate od pokušaja da sa tražilicom razgovarate kao sa živom osobom. Međutim, ukoliko zamislimo da svi neverbalni gestovi u razgovoru sa osobom služe baš kao operatori 'and' i 'or', tada ćemo shvatiti da bilo koja konverzacija samom logikom jezika uvijek posjeduje neki meta jezik, podznačenje, usmjerivač i putokaz, koji u ovisnosti od situacije do situacije vidimo jasnije ili skoro da i ne primjećujemo. Drugim riječima, pitanje jezika otvara pitanje sistema – organizovanog procesa s resursima i ciljem. Sistem pretraživanja literature tako podrazumijeva korisnika, korisničko sučelje, kolekciju spisa, te algoritam koji će sortirati dokumente. Iako je ovo digitalni primjer sistema, Lankes navodi da u biblioteci stvari funkcionišu jednako, bibliotekar i spisu su unutrašnji dio sistema, korisnik je van toga i pasivno konzumira informaciju. Shodno tome, autor navodi da pitanje sistema nije pitanje kvaliteta algoritma, odnosno, procesa koji služi sam sebi. Dapače, najbolji algoritam, perfektno napisan kod ili organizacijski sustav skoro da je beskoristan ako život korisnika ne učini boljim. Korisnik tek treba da nauči nešto, zbog toga dolazi u biblioteku ili sjeda za računar. Paradoks je sljedeći; s obzirom da materiju ne poznaje, očekivano je da neće znati formulirati ni pitanje. To je nešto sa čim se bibliotekari redovno susreću, korisnici koji ne mogu artikulirati šta ih tačno interesuje. U tom slučaju nijedna klasifikacija dokumenata neće pomoći. Međutim, korisnik tu nije slaba tačka, jer prirodno je da ne znaju ono što tek trebaju saznati. Višestruko je ponavljana izreka da je put do znanja samo znanje. Zbog toga je nužan novi koncept

razumijevanja jezika. „Koncept je o tome gdje korisnik pripada u sistemu i shodno tome kako da sistem razumije jezik korisnika.“¹⁶ Jezik korisnika je ono što treba naslijediti jezik sistema.

Svrha cijelog procesa konverzacije u okviru teorije o učenju kroz konverzaciju jeste dolazak do određenog sporazuma, slaganja ili pristanka. Ovdje ne treba pogriješiti da se radi o slaganju u stavovima, nego o shvatanju da se govori o istoj temi ili predmetu. Odnosno, sugovornici trebaju doći do stadija najmanjeg zajedničkog sadržioca, makar to bilo razumijevanje koliko je tačno sati u trenutku razgovora. Istovremeno, skoro da nikad ne postoji slaganje o bilo kojoj kompleksnijoj temi. A to nas dovodi do pitanja o samoj prirodi znanja. Ukoliko se prisjetimo da smo osporili da je znanje samo hladno klinički precizno i sortirano znanje upakovano kao niz fakata, ovdje možemo dodati kako u procesu sklapanja sporazuma gotovo glavnu ulogu ima naše iskustvo, a ono nije vođeno preciznim laboratorijskim pristupom i takva vrsta determiniranosti ne postoji kod čovjeka. Nadalje, to iskustvo se mijenja edukacijom, novim interakcijama, na njega utječu vjerovanja, emocije i utjecaji drugih strana.

Međutim, ovakvu vrstu nedosljednosti ne treba shvatiti kao problem znanja, niti kao nemogućnost znanja. Dapače, 'nerazgovijetnost' je također dio dinamike saznavanja, otkrivanja, te pripada nikad završenom ciklusu saznavanja, diseminacije, re-otkrivanja. Dodatno, ovo čak nije ni nova paradigma, koliko je novo prihvatanje onog što je uz znanje oduvijek, prisustvo subjektivnog, u okvirima bibliotekarstva, prisustvo korisnika u sistemu. Uzevši u obzir takvu prirodu znanja, Lankes problematizira već i sam medij prenošenja znanja. Po njemu, već i njegova knjiga pripada sferi artefakata, dok znanje nastavlja svoju vječitu dinamičnu cirkulaciju. Shodno tome, problematizacija medija prenošenja znanja ne ide u smjeru odbacivanja medija, nego prihvatanja svih medija, razumijevajući da je svaki od njih samo alat u procesu. Ipak, autor navodi da prihvatanje novih medija mora slijediti i neke nove definicije šta je medij. Na primjer, suprotno tradicionalnoj knjizi, sa eventualnim predgovorom, da li digitalni dokument (web stranica sa knjigama i komentarima korisnika) gdje pored knjige postoji i sekcija komentara čine novi dokument čiji su komentari sastavni dio? Kako je to isti dokument ako pored svega komentari uopšte nisu vezani za knjigu? Ne možemo samo odbaciti postojanje web 2.0 niti novih okolnosti, ali nije lako odrediti ni granice šta je dokument ili parafrazirajući književne teoretičare, da li možemo govoriti o smrti dokumenta? Ko je autor cijelog novog dokument koji podrazumijeva i komentare? No, granice ne samo da nije lako

¹⁶ Ibidem str. 38

ustaviti, upravo na ovom pitanju imamo nove 'šumove' u komunikaciji među bibliotečkom strukom.

Uprkos pisanim radovima, koji insistiraju na citatima, izvorima i provjerenim faktima, činjenica je da većina novih saznanja dolazi putem verbalne komunikacije. Čak i ako o temi govori profesor u nekoj oblasti, glavni izvor u tom trenutku jeste njegovo pamćenje. Pamćenje je, smatra Lankes, uvijek u relaciji sa kontekstom u kojem se nalazimo, te je stoga promjenjivo u samoj osnovi. Također, pamćenje uvijek pokušava prizvati već prijašnje pristanke i slaganja, što je biološki opravdana ušteda vremena i resursa. Zbog nepouzdanosti takvog izvora, što autor imenuje kao 'amnezija izvora', on daje kritiku i vlastitim prethodnim navodima, navodeći da artefakti (pisani medij) služe kao korektor za pamćenje, no ponovo nas vraća na pitanje šta ako je medij napisan na nepoznatom jeziku, što znači da će proces saznavanje ponovo proći sve iste etape o kojim govorimo; konverzacija, jezik, sporazum i pamćenje. Kontekst ostaje presudan. No, sve dosad napisano podrazumijeva jednu bitnu stvar, da su i korisnik i bibliotekar, i izvor znanja i recipijent pozitivistički okrenuti ka saznavanju, da je motivacija okrenuta ka saznavanju istine, a ne širenju neistine. Kao primjer problematičnog 'user-based' sistema u cijelom procesu kreiranja znanja kroz konverzaciju, što je okružje 2.0 na webu, autor navodi tagove, kao spretne male skretnice koje mogu pomoći, daju brze kratice i...mogu odvesti na potpuni krivi trag ukoliko korisnik distribuira dezinformacije. Stoga, bibliotekar, odnosno, informacijski stručnjak se pokazuje ne kao višak, nego kao centralna i nužna figura i u modernom digitalnom okruženju, kako bi menadžment informacijama imao uporište u istini, bez postmodernističkog problematiziranja koncepta istine. Bibliotekar ne pronalazi stvari na policama, ne učestvuje samo u serviranju, nego aktivno kreira znanje.

III Načini i sredstva unaprijeđenja

Svrha bibliotekarstva je u unaprijeđenju društva. Biblioteke u bilo kom obliku nemaju nikakvo značenje ni svrhu ako ih neće koristiti zajednica, bez obzira na njenu brojnost. Druga svrha jeste komunitarizam, jer biblioteke trebaju biti dostupne svima u zajednici, ne jednoj grupi. S obzirom da izvorno Lankes ovaj model naziva 'Means of Facilitation', nužno je naglasiti da i sam nudi dodatno pojašnjenje i ovom terminu dodaje „pristup, znanje, okruženje

i motivaciju¹⁷, zbog čega smo se odlučili da prevod postavimo i kao načini i sredstva, vjerujući da ćemo u ovojezičnom kontekstu bolje približiti željenu ulogu bibliotekara novog doba. Autor jednostavno traži moduse, među kojima su i primjerice hrabrost i odvažnost upuštanja u konverzacije (učenje kroz konverzaciju), što ne možemo smatrati tek sredstvom. No, ovaj model, odnosno, misija koju bibliotekar ima pred sobom nezaobilazno počiva na premisi da: „Stvarno unaprijeđenje podrazumijeva zajedničko vlasništvo.“¹⁸

Objasniavajući ulogu bibliotekara, nameće se zaključak da stvarni uspjeh na kraju se može prepoznati samo u uspjehu članova koji koriste usluge bibliotekara. Evaluacija dolazi izvana, a uspjeh zajednice i participacija zajednice stvarno je mjerilo uspjeha i bibliotekara. S obzirom da je u pitanju znanje, tek znanje u zajednici podrazumijeva da je bibliotekar nadišao ulogu kerbera i postao bakljonošom u zajednici. Zajedničko vlasništvo tako podrazumijeva da članovi biblioteke imaju utjecaj na nju, odnosno, da svi članovi te zajednice mogu osjećati taj servis kao svoj servis, ma koliko u sebi nosilo dozu apstraktnog poimanje znanja kao zajedničkog. O odnosu institucionalnog i individualnog kao zajedničkog, te utjecaju kapitalizma na spomen komunitarizma govorit ćemo poslije, nakon elaboracije misije bibliotekarstva u datom kontekstu. Suvlasništvo je prosto u samoj prirodi znanja. Zapravo, teško da se ovakva ideja može smatrati radikalnom, dapače, ideja da bibliotekar posjeduje znanje i potom je jednostavno prepusti, posudi ili podari nekome je lažna u samoj osnovi jer nije moguća – spoznaja, a dolazi kroz konverzaciju, ne funkcioniše na taj način.

Iako se pristup, osim fizičkog pristupa 'materijalu', odnosno, bibliotečkoj jedinici, podrazumijeva, stvarna uloga bibliotekara novog doba bilo bi pružanje jednog drugog pogleda, odnosno, davanje 'pristupa pristupu'. Kako članovima zajednice dati pristup znanju isaznanju koje je postigao prijašnji član zajednice koji se bavio istom temom? Kako načiniti dvosmjernu komunikaciju, ne samo da članovi mogu pristupiti nečemu fizičkom, nego pristupiti i vlastitoj spoznaji o svom znanju u datom trenutku u toj temi? Da li trebaju i kako ući u interakciju sa drugim učesnicima zajednice? Da li korisnici zajednice osim korištenja servisa biblioteke trebaju otići korak dalje i međusobno koristiti saznanja koja su stekli u toj zajednici? Da li osim zajedničkog korištenja znanja, biblioteke, možda mogu koristiti i zajedničke alate/materijale/predmete za koje su voljni da ustupe jedni drugima i kako sve pobrojano može unaprijediti život zajednice? Time se pitanje pristupa mnogostruko usložnjava i produbljuje na samo pitanje funkcionisanja zajednice, odnosno, uspostavljanje 'algoritma zajednice' onako

¹⁷ Ibidem str. 65

¹⁸ Ibidem str 65

kako su uspostavljeni drugi sistemi. Razumije se da regulisanje pristupa zavisi od drugih pravnih normi, baš kao što i javni prostor ima svoja pravila, ali naš fokus prije svega ostaje na spremnosti bibliotekara da koriguju tradicionalne poglede i na zajednicu gledaju kao prostor interakcije, gdje onda novi modeli pristupa moraju dobiti svoju mogućnost za implementaciju. Primjerice, o pristupu se može razgovorati i kao o uređenju prostora, pristupu svjetlosti, pristupu bilo čemu u fizičkom prostoru, kao i u digitalnom prostoru.

Pristup bibliotečkoj jedinici, odnosno, artefaktu, nije dovoljan, jer bi po tom obrascu se znanje kreiralo samim pristupom. Međutim, današnje okolnosti masovnog pristupa internetu, krajnje poučno, pokazale su da to nije povećalo i sam obim znanja u zajednici. Naprosto, ono što je bilo poznato kao optimizam (pojava wikipedije) pretvorilo se u niz kritika na račun utjecaja u zajednici. Pokazalo se da većina ne zna kako pretraživati, a potom ne poznaje ni načine kako nešto dodatno provjeriti s obzirom da je wikipedija bila orijentisana na korisnika kao izvor informacija, što je često završavalo u nepouzdanosti i nekredibilnosti. To ne znači da wikipedija nije koristan alat, ali upravo je wikipedija dokaz da osim pristupa u sredstvima unaprijeđivanja je potrebno znati i kako (how to). Shodno tome, Mike Eisenberg i Bob Berkowitz su kreirali tkz. Big 6¹⁹, šest vještina potrebnih za pretraživanje.

1. Definicija zadatka, gdje definirate informacijski problem i identificirate informacije potrebne za rješavanje problema.
2. Traženje informacija, gdje koristite strategije da odredite sve moguće relevantne izvore, a zatim odaberite najbolje izvore za korištenje.
3. Lokacija i pristup, gdje locirate izvore (intelektualne i fizički) i pronađite informacije unutar izvora.
4. Upotreba informacija, gdje se koriste (npr. čitate, čujete, gledate, dodirujete) informacije i kako izdvojiti relevantne informacije.
5. Sinteza, gdje organizirate informacije iz više izvora i prezentirate informacije.
6. Evaluacija, gdje ocjenjujete proizvod (djelotvornost) i proces (efikasnost).

Poznavanje ovih vještina pomaže bibliotekarima, ali esencijalno je za zajednicu da bibliotekari uspiju naučiti širi sloj ljudi da se drže ovih vještina prilikom pretraživanja

¹⁹ Eisenberg. M. & Berrowitz B. URL: <https://thebig6.org>

informacija, što pomaže u već spomenutom kreiranju znanja, jer je put do informacije vrsta znanja.

U unaprijeđenje iskustva korisnika neodvojivo spada i samo okruženje. U njemu se korisnik treba osjećati sigurno, udobno, spremno da uči, pa čak i motivirano. Također, korisnik treba neku vrstu kontrole. Čak i ako je okruženje digitalno, korisnik preferira okruženje gdje može birati da li nešto želi ili ne želi, sortirati ili prosto preskočiti. Ukoliko se radi o nekoj vrsti interakcije uživo, korisnik se treba osjećati dobrodošlim da bi participirao, što je zadatak koji dijelom pada na pleća bibliotekara. Idejaju koju pokušavamo obrazložiti, o učenju kroz kreativnost, kroz konverzaciju i participaciju neće uspjeti ukoliko se svi članovi ne osjećaju dobro u svom okruženju i ukoliko ih to okruženje ne podržava u diseminaciji ili traženju znanja. Međutim, okruženje ne može uvijek biti isto, niti može isto odgovarati svakome. Razumije se, okruženje ne podrazumijeva fizički prostor, nego ambijent koji podstiče. Pojedini korisnici cijene privatnost, dok drugi korisnici uživaju ambijent koji ih motivira na rizik, odnosno, traži od njih da prekoračuju granice, čime se otvaraju nove mogućnosti za kreiranje novih znanja.

Bez obzira koliko ostali faktori bili dobri, jedan faktor uvijek može presudno utjecati na participaciju korisnika. Pristup može biti osiguran, znanje o korištenju alata može biti dostupno i razumljivo, a okruženje može biti optimalno, bez dovoljno motivacije korisnik neće postati dio zajednice. Ma koliko djelovalo očigledno, i ovaj problem je važan razmatranja. Zamislimo ukoliko je korisnik dijete, tada o pitanju motivacije ne možemo razgovarati samo kao o odluci i biranju prioriteta u životu. Iako se od bibliotekara ne očekuje da drži svakodnevne motivacijske govore, razumijevanje pojedinih psiholoških vještina u samom kreiranju prostora u učionici, na fakultetu, u biblioteci može djelovati više ili manje motivirajuće. Dakle, korisnik je svojom voljom već tu, a zajednica čini koliko može da motiviranost održi na zadovoljavajućem nivou. Sredstva za motiviranje postoje i u digitalnom okruženju, te se na njima također može dodatno raditi.

„Dakle, imate četiri načina za unaprijeđivanje (pristup, znanje, okruženje i motivacija) koje se svode na: navesti ih na razgovor znajući šta rade i pomoći im da se osjećaju sigurno i 'prinudeno' (motivirano) da učestvuju. Zašto razgovarati? Jer to jeste kako gradimo znanje. Kako su prinudeni? Vlastitom voljom ili korištenjem vanjskih poticaja i/ili destimulacija.“²⁰

²⁰Lankes, R. David. *The Atlas of New Librarianship*. London (Cambridge): The MIT Press. 2011. str. 80

IV Pritisak učešća (zajednica)

Lankesovski model, odnosno, misija koju vidi kao nužnost reforme bibliotekarstva u 21. stoljeću orijentisanog na korisnika u zajednici, ne podrazumijeva pritisak koji će bibliotekar izvršiti na korisnika, nego, nastavljajući na teoriju o konverzijskom učenju, komunitarizmu i zajednici kao integralnom faktoru podrazumijeva da korisnik obitava u okruženju koje na njega čini takav utjecaj da se smatra obaveznim da uči. Zbog toga Lankes navodi: „Temeljni izvor pritiska u bibliotekarstvu je želja članova, često neprepoznata, da sudjeluju u učenju.“²¹

Drugim riječima, ono što Lankes vidi kao 'pritisak' izvorište ima u samoj socijalnoj prirodi članova, koji žele participirati, dapače, osjećaju želju i obavezu da u plodonosnoj zajednici i sami doprinesu toj zajednici, u ovom slučaju kroz procese učenja.

„Međutim, razgovori i saznanja su dinamični. To često ide izvan granica stvarajući pritisak. Zašto prelaziti granice? Jer cijeli koncept zajednice, poput znanja, je dinamičan. Član obuhvaća mnoge zajednice, od kojih većina oni imaju samo nejasnu svijest o ograničenjima i veličini zajednice.“²²

Taj odnos koji istovremeno zahtijeva dinamičnost, što stvara pritisak, može polučiti suprotne efekte, zbog čega je potrebno razumjeti složenu prirodu tih interakcija, jer kako u prethodnom navodu možemo vidjeti, svaki član pored jedne zajednice ima još mnogo drugih zajednica sa nejasnim granicama između njih. Poseban slučaj jeste digitalno okruženje, gdje za razliku od limitacija jedne biblioteke, manje zajednice ili slično, sama logika infrastrukture je drugačija. Granice interneta uslovljene su samim kodom, načinom transmisije (TCP/IP). Osim toga, postoje i provajderske limitacije, kao i same filozofije otvorenog i zatvorenog koda na samoj mreži. Lankes ovu podjelu u osnovi vidi kao suprotnost dva argumenta: „Ova filozofija otvorenog koda (ili, točnije, ove filozofije) vidljiva je kada pogledate rasprave oko elektroničkog glasanja. S jedne strane rasprave su vlasnička rješenja, koja to vide kao način da se softver za glasanje očuva sigurnim, jer slijede rigorozne razvojne standarde i kriju izvorni kod. Hakeri ne mogu vidjeti izvorni kod, ne mogu pronaći pogreške ili rupe koje se mogu iskoristiti. S druge strane, argument ljudi iz otvorenog koda je da je najbolji način osiguranja procesa izdati kod 'široko' i obuhvatiti sve pokušaje razbijanja koda tako da znate gdje su greške

²¹ Ibidem str 84

²² Ibidem str 85

i rupe u sistemu i kako ih popraviti. Dok vlasnički orijentisani ljudi navode primjere kao što su vojni sistemi, ljudi koji preferiraju otvoreni kod ističu Linux i Apache kao vrlo siguran.“²³

Poseban problem digitalnog okruženja jeste neodrživost. Primjerice, možete koristiti servis na mreži, kroz aplikaciju na mobitelu i koja može biti ugašena već naredni dan. Pristup je osiguran sve do momenta dok pružatelj usluge ne uskrati pristup, što postavlja i neka pitanja, poput onog ko je vlasnik te zajednice? Kako zajednica može imati vlasnika? Da li je spomenuto zajedničko vlasništvo zaista zajedničko? Da li Web 2.0 predstavlja stvarno učešće ako tehnološki giganti mogu pokidati participatorne veze, a koje su možda građene godinama. Poseban kritički odnos, fundamentalno dublje osmišljen od Lankeseve pozitivističke vizije, nudi Hibert u svojoj kritici informacionih servisa.

„Umreženo, informacijsko društvo nedvojbeno predstavlja dominantan oblik povezivanja kulture, politike, ekonomije i obrazovanja uopće sa proizvodnim odnosima koje obilježava nova organizacijska paradigma tzv. distributivne proizvodnosti. Premda se informacijsko društvo najčešće opisuje kao ono u kojem kreiranje, organizacija, korištenje i distribucija informacija jeste značajna odnosno dominantna ekonomska, politička i kulturna aktivnost, suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT) nisu tek novi način perpetuiranja tehnološke idejnosti, već se njihova specifičnost u smislu proizvodno-distributivne kompleksnosti neizostavno vezuje kako uz nove oblike emancipacije kao rezultat dehijerarhiziranih društvenih interakcija, tako i nove oblike ekonomske kontrole i nadzora.“²⁴

Bez odgovornosti koju Lankes stavlja u okvire pritiska učešća, digitalno okruženje kida osnovne veze sa korisnikom, ali i dovtljivo dajući perspektivu da se i usljed nestanka jedne zajednice može brzo i jednostavno osnovati druga, jer pretraživanje ostaje opcija za korisnike. Međutim, Lankes primjećuje da nije poenta u neprestanom pretraživanju, nego u pronalasku informacije, kreiranju znanja na osnovu konverzacije, stvaranju novog znanja i razumijevanju same zajednice kao zajednice znanja. Taj princip se odnosi i na digitalno okruženje jednako kao i na fizičko. Lankes propituje da li sami pristup takvoj vrsti informacija bez zajednice može atomizirati pojedinca, bez da se zapita da li je ta 'samostalnost' u njegovom interesu.

„Ali postoji zanimljiva nepovezanost koja dovodi do našeg paradoksa. Članovi postaju i samodostatniji (oni su obavezni tražiti informacije i donositi odluke po vlastitoj želji ili kroz ograničene mogućnosti i poticaje od strane pružatelja usluga) i više ovisni o informacijama koje

²³ Ibidem str 87

²⁴ Hibert, Mario. (Bio)politika znanje u doba informacionalizma. Pregled (Sarajevo) 2013.

pružaju informacijski servisi. Razmislite o tome: sada morate sami rezervirati let, ali ko osigurava sistem koji koristite za rezervaciju? Sada možete pronaći najbolje cijene elektronike na internetu, ali tko daje informacije o cijenama? U otvorenom mrežnom okruženju, vi imate mogućnost pristupa mnogo većem broju informacija (zaista pristupite uslugama) i sami učinite više, ali se više oslanjate na ove alate za to.²⁵

Zaključak je jednostavan i sam se nameće. Zajednica nam je potrebna. Ta teza se perpetuira kroz cijeli Lankesov opis svih mogućih zajednica, koje on vidi u rasponu od fizičkih, preko hibridnih, do virtualnih. Shodno tome, za svaku od tih zajednica postoje i određeni specifični zahtjevi u realizaciji potreba korisnika, ali i istovremeno vrijede isti zahtjevi postavljeni prema bibliotekaru. Na prvi pogled, zahtjevi zajednice koja komunicira putem maila, uslovljena infrastrukturom poštanskih servisa i zajednice koja se sastaje uživo možda djeluju veoma različito, ali slijedeći logiku konverzijskog usvajanja znanja, participacije i obostranom željom za učešćem stvaraju se isti uslovi za bibliotekara kao misionara novih vrijednosti u bibliotekarstvu. Lankes poentira da: „moramo postati vješti u slanju naše prave vrijednosti, naše unaprijeđenje, takođe van zidova. Ne mogu da istaknem ovu poentu dovoljno. Ako ste od biblioteke napravili topao i privlačan, siguran prostor, ali niste posjetili dvorane svojih članova, niste uspjeli. Ako ste napravili nevjerovatnu društvenu web stranicu, ali niste dozvolili da se njene karakteristike i funkcije ugrade u druge web stranice, niste uspjeli. Ne smijemo biti toliko arogantni da pretpostavimo da će svijet doći k nama. Umjesto toga insistiranje da je biblioteka srce kampusa ili zajednice, moramo postati cirkularan sistem. Moramo biti vitalni tok znanja i usluga koje prožimaju naše zajednice.“²⁶

Informacijski servisi nisu dio zajednice ako predstavljaju autoritete, koji ne osjećaju pritisak okruženja na spomenuti način – kao želju da doprinose toj zajednici, a ne samo zarade i monetiziraju uslugu. Lankes ovu vrstu autoriteta vidi kao blisku mogućnosti autoritarnog djelovanja kroz nametanje, a ne stvaranje kredibiliteta. Hibert već smatra da su granice pomjerene, osim proizvodnosti, što nesumnjivo ukazuje na kapitalističku djelatnost, tu je i nadzor, drugim riječima, etablirana autoritarnost kroz tehnoznanstvena dostignuća.

²⁵ Lankes, R. David. *The Atlas of New Librarianship*. London (Cambridge): The MIT Press. 2011. str. 90

²⁶ *Ibidem* str. 114

V Važnost akcije i aktivizma

Slušanje zajednice, njenih potreba i učešće u zajednici, bez obzira da li se radi o fizičkoj, hibridnoj, digitalnoj, javnoj, akademskoj, mora da služi nekom cilju, inače bi insistiranje na neprestanom suzajedništvu u procesu diseminacije znanja bilo bezrazložno i sizifovski. Međutim, taj veći cilj Lankes izlaže u onoj misiji koju posvećuje važnosti akcije i aktivizma. Međutim, već samo pitanje napretka zajednice vraća u fokus staro filozofsko pitanje, da li zajednica zna šta zaista želi, šta je dobro za nju i da li raditi bilo šta što zajednica želi. Ukoliko ne, da li neki prosvjetitelj, u individualnom ili institucionalnom smislu, smije i može preuzeti na sebe ulogu donositelja odluka. Po onome što smo do sada govorili takva opcija nije na stolu, ali nije ni odgovor kako unaprijediti zajednicu, pa pitanje važnosti akcije ostaje relevantno. Uostalom, kako pristupiti svemu? Da li zagovarati samo slobodu pristupa, jer kako odgovoriti na želju zajednice da skuplja i konverzira, naročito kada te dvije perspektive u nekoj tački dođu kao kontrarne jedna drugoj? Da li brinuti više o ekonomskom aspektu ili efikasnost nije prioritetna nad recimo kreativnošću.

„Poboljšati društvo nije tek puko uvjerenje da znate kako bi moglo biti bolje, nego zapravo raditi na tome da bude bolje.“²⁷ Naprijed citirana rečenica ostaj referentna tačka ove misije bibliotekara 21 stoljeća. Bibliotekar nije iza police, nije iza pulta, nije pasivan, ali akcija koju treba provesti ne treba ići u smjeru zamjene jednog autoriteta drugim, što Lankes vidi kao rađanje lidera – lidera u inovaciji u svojoj profesiji.

Lankes institira da vraćanje bazičnom, na trenutke preočiglednom, postulatu da dvije strane moraju postići neku vrstu koncenzusa/sporaazuma kako bi izgradili temelj za neko znanje, i dalje vrijedi postavljajući pitanje, šta vrijedi ukoliko nemaju nikakav koncenzus? Ovdje, razumije se, ne govorimo o tome da li ljudi imaju različito mišljenje o tome koliko iznosi zbir prostih brojeva, nego kako iskomunicirati znanje, kako učiniti da dva subjekta ostvare interakcije i grade društvo kroz tako kreirano znanje. Autor daje jednostavnu ilustraciju, pitajući se kakvo bi znanje dali braća Wright da se nisu slagali ni oko čega? Da li je upravo činjenica da su kroz zajedničko učenje došli do prve letjelice presudno odredila sudbinu tog projekta? Uzimajući najbolje u svom radu, došli su do postignuća u zajednici i za zajednicu, a Lankes bibliotekara vidi kao medij koji treba biti takav u svojoj zajednici. Uzeti najbolje i proslijediti

²⁷ Ibidem str 117

dalje. Ukoliko neku informaciju ne treba proslijediti (stvaranje otrova), odluka je na bibliotekaru da ne bude tek informant, nego aktivan u stvaranju boljeg društva. Ovo pitanje 'cenzure' možda jeste jednostavno na otrovima, ali na nekim temama nužno je slušati mnogo različitih izvora jer izbor neže biti tako jednostavan. Ovdje autor otvara pitanje koje stalno prati bibliotečku zajednicu, da li je neutralnost zapravo nevidljivost ili profesionalnost. Da bi bibliotekar izašao na kraj u toj dilemi nužno je da posjeduje neke temeljne vrijednosti.

Autor navodi da korisnik između saznanja koje mu izgleda „dovoljno dobro“ i daleko boljeg i pouzdanijeg saznanja koje se nalazi dalje od njega će izabrati „dovoljno dobro“, kao način da zadovoljni svoju potrebu, skрати vrijeme, ali i pomalo zadovolji lijenu prirodu. Stoga, čovjek ne podliježe standardizaciji, uključivanje čovjeka u sistem uvijek znači da efikasnost nije matematski mjerljiva, nego izmiče onoj perspektivi koja smatra da treba napraviti savršen sistem klasifikacije u kontroliranim uslovima. Ta priroda čovjeka je nešto s čim treba računati.

Shodno tome, ni bibliotekar ne treba biti 'standardiziran', ukalupljen da ide protiv kretanja u zajednici, nego vidno uključen u zajednicu, ali svjestan njenih zakonitosti u onoj mjeri u kojoj će mu ta saznanja omogućiti aktivnu, pokretačku ulogu. Bibliotekar se može suočiti i sa sljedećim izazovom, da u bogatom okruženju, dakle, finansijski obezbijedenom, ali elitiziranom, ima pristup većem broju izvora, ali da to znanje ne može dijeliti. S druge strane, njegova misija može da kroz stvaranje prostora za participaciju, omogući marginalizovanim grupama da budu dio šireg društvenog i intelektualnog dijaloga, čime se smanjuje nejednakost u pristupu znanju. Prenesimo ove okolnosti u digitalno okruženje gdje ta šira zajednica može biti doslovce cijeli svijet i ulog će postati još veći.

Međutim, jasno je da temeljne vrijednosti jesu zapravo pitanja etike, a ne standarda i sistema, jer sva pitanja etike od prvih pisanih radova do danas uvijek su propitivala granicu, one slučajeve kada se treba odlučiti za veći cilj, pitanje sigurnosti ispred istine, zakona i drugih represivnih aparata društva koji vidljivom ili nevidljivom rukom uređuju život zajednice. Upravo odustajanje od takve misije je predmet kritike koju Hibert upućuje bibliotekarima, navodeći da „zanemarivanjem odgovornosti da promiču vrijednosti i potencijale socijalne prirode informacija, odnosno da istražuju društvenu prirodu znanja u digitalnom kontekstu, postaju idealno sredstvo, odnosno instrument za ostvarivanje novog informacijskog poretka, nove informacijske ekonomije, namjesto da svojim djelovanjem razvijaju i promoviraju proaktivan odgovor na privatizaciju javnog dobra, eroziju javne sfere i komodifikaciju kulture. Budući da nose etičku odgovornost osiguravanja pristupa informacijskim dobrima, bibliotekari bi zarad održivosti razmjene znanja u javnoj domeni trebali značajnije sudjelovati u procesima

osnaživanja i podsticanja dijaloga kojima bi se jače osvijestio politički kontekst informacijske profesije odgovorne za oblikovanje funkcionalnog i održivog civilnog društva.“²⁸

Svaki aktivizam u zajednici skoro uvijek znači i određivanje prema 'zakonima', počev od realnih zakonskih ograničenja, preko pravilnika institucije, potom uobičajenih metoda komunikacije et cetera. Rješenje skoro da se samo nudi, tek rad kroz zajednicu, socijaliziranje prostora i edukacija civilnog sektora može utjecati na javni zakon, dok se pravilnici i druge regulacije mogu rješavati i u manjoj grupi, ali ponovo – u grupi. Lankes ovo vidi kao potvrdu vlastitih stavova o nužnosti suvlasništva, odnosno, 'shared co-ownership' koncepta u zajednici. „Izvan okruženja koje kontrolišemo, politika postaje način osiguranje socijalne pravde i unapređenja zajednice. Bilo da su to imovinski zakoni ili pravila korporacije, bibliotekari bi trebali biti proaktivno angažovani u operacijama utvrđivanja politika naših zajednica. Nigdje to nije tako istinito nego u slučaju demokratije.“²⁹

Vrijedi naglasiti da Hibert ovu bitku za demokratiju u digitalnom postoru vidi kao izgublenu, navodeći da živimo u 'kulturi dozvola', što je tek maska potpuno regulisanog i hijerarhiziranog svijeta, te je shodno tome njegov poziv bibliotekarima radikalno omogućavanje slobode pristupa. Učešće u zajednici, smatra Hibert, borba je za 'informacijsku pravdu'.

S obzirom da aktivizam zahtijeva rješavanje problema, nužnost inoviranja se nameće kao razumljiva, iako ne laka vještina koju bibliotekar treba da posjeduje. „Zašto je inovacija toliko važna za bibliotekarstvo? To nije način za kontinuirano napredovanje u profesiji. Ne, inovacija leži u srcu bibliotekarstva. Je li osnovna vrijednost? Da, to je dio učenja i usluge.“³⁰ Ovaj pristup koji uključuje inovaciju Lankes vidio i kao rješenje kako ne biti samo politički aktivist, nego biti bibliotečki aktivist, profesionalni 'advokat' znanja i inovator u zajednici. Shodno tome, autor ne vidi problem u kreiranju agende, kao liste prioriteta, stvari za učiniti u zajednici, kako bise unaprijedila za svakog člana. Kreiranjem agende koja poštuje zahtjev za unapriješenjem zajednice bibliotekar je i traženi lider kojeg smo spomenuli na početku poglavlja, a bilo kakve atribucije autoritarnosti su pretvorene u pozitivne vrijednosti apriori predočenog plana. Sumirano, autor navodi da takav pristup podupire nastojanja da se u zajednici radi zbog višeg cilja, a da nijedna ranije spomenuta misija nije ugrožena limitacijama

²⁸ Hibert, Mario. Ko to tamo peca? (Javno dobro, infosfera i bibliotekarstvo). (Link nedostupan, tekst je u ličnoj kolekciji autora)

²⁹ Lankes, R. David. The Atlas of New Librarianship. London (Cambridge): The MIT Press. 2011. str. 126

³⁰ Ibidem str 127

koje donose javni zakoni, propisi i regulacije. Takav put zahtijeva neka temeljna umijeća, zbog čega dolazimo do posljednje misije.

VI Temeljna umijeća (vještine)

Kako i da li uopšte jedna sooba može imati vještine za ogromnu misiju koju kao bibliotekar novog doba pred njega stavlja zajednica? Pa odgovor sasvim sigurno još uvijek nije jednoznačan ni siguran, ali Lankes vidi određen broj vještina uz cjeloživotno učenje kao dobru pomoć da se na tom putu uspije. Autor pravi tri kategorije vještina:

- Kompetencije: široki i trajni pristupi/sredstva ispunjavanju naših misija.
- Vještine: manje široka i manje trajna sredstva za ispunjavanje kompetencija.
- Tehnologije i tehnike: specifična sredstva i procesi koji se koriste u vještinama. Promjenjivi su.³¹

O kompetencijama smo govorili u dijelu o načinima/sredstvima unaprijeđenja; pristup, znanje, okruženje i motivacija. Vještine su vezane uz organizovanje informacija kao dio unaprijeđenja pristupa. Tehnološka sredstva su samorazumljiva kategorija, sredstva za pomoć u radu. U svom Atlasu novog bibliotekarstva Lankes je nebrojeno puta ponovio da energija treba biti usmjerena u zajednicu, jer nijedan sistem organizacije nije savršen niti svrha sam sebi, ali to ne znači da ih bibliotekar ne poznaje i ne primjenjuje. Neka vrsta organizacije uvijek postoji, samo što može biti modificirana za potrebe zajednice. Stoga, organizacija je predstavljena kao vještina. Shodno tome, ni katalog nije polica, umjesto posmatranja jedinica, fokus treba biti na konekcijama. Bibliotekar će svoju misiju uspješno obaviti ako u katalogu vidi konekcije – konverzacija u katalogu rekreira situaciju učenja kroz konverzaciju. Fokus je na izgrađivanju dobrih veza. Taj zaključak već je usvojen u izgradnji novih sistema katalogiziranja i pretraživanja. Spomenuli smo tag kao jedan model takvog povezivanja. No, bibliotekar sa vještinom će misiju dobro obaviti, bibliotekar koji nauči grupu da stvara takve veze je još bolji u svojoj misiji. Zajednica će rasti u kreiranju znanja.

Lankes će kao pitanje vještine navesti i masivnost građe. Da li će bibliotekar odabrati da se tim uopšte ne bavi, da li će se ograničiti na određenu građu, da li će katalogizirati sve (problem stalno promjenjivog interneta) ili će prihvatiti okolnosti masivnog priliva informacija.

³¹ Ibidem str 137

Naravno, na ove probleme su ponuđena i određena rješenja, načini katalogiziranja, inženjerska rješenja za strojno čitljive podatke, integrisani sistemi koji uključuju baze, repozitorije, digitalne biblioteke i kataloge, kako bi se stvorila jedna kolekcija. Lankes umjesto sistema koji iz pobrojanih izvora stvara kolekciju dodaje stepenicu; izvori (lični, internetski, jedinice građe u biblioteci), potom konverzijski filter, kao posljedica se stvara kolekcija od strane članova. Biblioteka je, dakle, kolekcija raznih kolekcija članova. Da bi filter bio uspješan, potrebno je znanje (misija unaprijeđenje).

Osim organizacije i katalogiziranja, nužna vještina jeste pretraživanje. Lankes se ne slaže sa konceptom pretrage za korisnika. Time bibliotekar postoje samo pasivni izvor, a ne sugovornik. Podsjetit ćemo se da Lankes knjigu ne vidi kao sugovornika, u procesu učenja čitalac razgovara sa samim sobom, a ne autorom knjige. Stoga, vještina pretraživanja tek je jedan korak u nizu koraka koji trebaju korisnika osposobiti da postane aktivan član zajednice znanja. Lankes pak razumije da društvo, kao javna usluga, često očekuju od bibliotekara uslugu, a ne insistiranje da se sam uključi u proces saznavanja, ali cijela poenta misija koje razrađuje jeste da se prevladaju takve prepreke u smjeru stvaranja nove paradigme u bibliotekarstvu, ali i unutar zajednice koja će odgovoriti na tu promjenu i vidjeti bibliotekara kao aktivnog člana zajednice koji unaprijeđuje za opšte dobro. Da, kolekcije postoje, ali i zajednica je kolekcija, samo je bitno podesiti ugao posmatranja koji će to jasno vidjeti.

Administrativni rad predstavlja vještinu koja ne može biti ignorisana. Dapače, predstavlja bitnu vještinu kako bi se procesi mogli pravilno organizirati. Zajednički rad bibliotekara jeste menadžment, što predstavlja značajan alat u stvaranju zajednice zajednica. Sortiranje informacija skoro da zvuči kao anakronizam, naročito jer smo već spomenuli digitalno okruženje gdje se informaciji pristupa kroz pretraživanje po odrednicama. Međutim, sortiranje kao vještina nije nestala, a u digitalnom okruženju je modificirana.

Novo doba, naročito za nekoga ko upravlja informacijama je nezamislivo bez tehnologija, pa važan dio bibliotečke misije spada temeljno poznavanje tehnologija, od načina korištenja, filozofije koda, preko razumijevanja utjecaja tehnologije na zajednicu i korisnika, pa sve do zauzimanja aktivne uloge o onome što tehnologija donosi, ali i omogućava. Kao i svaki alat, može biti korišten u dobrom ili lošem smjeru. Na pitanju tehnologije Lankes navodi da njegov Atlas nije skromno uputstvo za upravljanje sa nekoliko jasnih smjernica. Da, provocira promjenu, ali zamjena jednog uputstva drugim neće polučiti promjenom paradigme, nego je Atlas koncipiran da probudi interesovanje za razmišljanje kako koristiti znanja/sredstva/tehnologiju danas, kako uspostaviti sve navedene alate ispred temeljnih

vrijednosti etike. Shodno tome, Lankes daje autorefleksiju na svoj rad navodeći da brojne nejasnoće ostaju. „Ovaj Atlas je pokušaj da se pokriju faze promjena u bibliotekarstvu. Ima elemente zbog kojih vam je neprijatno, i predstavlja vizija budućnosti koja će vas privući. Također priznaje da će biti turbulencija i pokušava predstaviti neke stabilizirajuće ideje za budućnost (mapiranje razgovora, softver, potrebne vještine i priprema). Ipak, kako smo naveli, nejasnoća ostaje. Budućnost je neizvjesna. Nove prilike i nove prijetnje ispreplest će se u smjeru koji ne mogu ni sanjati dok ovo pišem. Jedini način da budeš spreman je da imaš snažan osjećaj za sebe i profesiju (pogled na svijet zasnovan na trajnim konceptima), snažan osjećaj vrijednosti, skup upotrebljivih širokih kompetencija za rješavanje neočekivanih izazova, kao i zdravu tolerancija na nejasnoće. Stoga, hajde da napravimo brzi pregled svih kompetencija, vještina, i tehnika/tehnologija koje sada treba da imate kao bibliotekar novog doba:

- Četiri kompetencije unaprijeđenja: pristup, znanje, okruženje i motivacija
- Organizacija informacija sa fokusom na katalogiziranju veza između koncenzusa o i artefakata (za razliku od samih artefakata)
- Sposobnost organizovanja masovnih informacija
- Sposobnost da se integrisani bibliotečki sistemi ponovo osmisle u jedan koji je modularan, tržište za nove ideje i fokusira se na znanje
- Vještine traženja informacija, uključujući procjenu uticaja preuzetih informacija na članove
- Referenca kao društveni proces, fokusiran na odgovore kao uobičajeno koju definišu zajednica i bibliotekari
- Razvoj zbirke gdje je zbirka/kolekcija zajednica i članovi, a ne stvari/artefakti/jedinice
- Administrativne i upravljačke vještine
- Razumijevanje sortiranja gdje je to prikladno
- Tečno poznavanje digitalne i mrežne tehnologije
- Uvažavanje nejasnoća i čvrsto razumijevanje promjene menadžment³²

³² Ibidem str 169/170

Zaključak

Kroz rad smo se uvjerali da Lankes pred bibliotekare postavlja težak zadatak, koji je nazvao misije i podijeli ih u šest osnovnih, iako svoj Atlas ne vidi kao novo uputstvo. Lankes od bibliotekara traži da budu agenti promjene, jer nisu više čuvari knjiga, već aktivni učesnici u kreiranju znanja s ciljem povezivanja zajednica i pojedinaca kroz proces koji naziva konverzijsko učenje. Preferirajući zajednicu i rad u zajednici, bibliotekarima fokus mora biti na angažovanju i izgradnji zajednica kroz edukaciju, saradnju i podršku raznovrsnim potrebama korisnika. Bibliotekari se na tom putu susreću sa brojnim izazovima, unaprijeđuju znanje, procese, motiviraju okruženje za rad, ali sve vrijeme drže fokus na zajednici. Iako digitalni alati igraju važnu ulogu u bibliotekarstvu, tehnologija nije centralni fokus bibliotekara 21. stoljeća. Važnije je kako se tehnologija koristi za postizanje ciljeva obrazovanja i pune participacije. Lankes naglašava da etički principi, kao što su otvorenost, ravnopravnost i pristupačnost, treba da budu u srcu svakog bibliotekarskog rada. Odgovore treba tražiti u samoj zajednici, a nejasnoće, nesuglasice i probleme treba vidjeti kao prostor gdje se kreira novo znanje i koje će polučiti veći stepen inkluzije u zajednicu, te postepeno utjecati na kreiranje politika koje će producirati suvlasništvo nad znanjem. Bibliotekar će preuzeti leadersku poziciju samo u omogućavanju znanja, dok će ostati jednak član društva koji svoje kompetencije dijeli sa drugima. Na taj način se stvara pogodno okruženje, ali i pritisak u zajednici koji utječe na sve sfere društva, kako bi se suzbilo stvaranje tehnokratskih autoritarnih entiteta u znanju. Da bi bolje razumjeli zbog čega Lankes insistira na ovoj vrsti pristupa, ciljano smo u ovaj prikaz Atlasa dodali i pesimističnije prognoze u vidu kritika Hiberta, koji već polemise o kulturi dozvola, industriji znanja i korištenju tehnologija kako bi se suzbila borba bibliotekara za jednak pristup znanju svih članova. Vjerujemo da je ovo kontrapunktualno oslikavanje pomoglo boljem razumijevanju izazova o kojima Lankes piše, naposredno se obraćajući bibliotekaru kao sugovorniku u misiji uspostavljanja nove paradigme u bibliotekarstvu.

Literatura:

- [1] Lankes, R. David. *The Atlas of New Librarianship*. London (Cambridge): The MIT Press, 2011.
- [2] Hibert, Mario. *Digitalni Odrast i Postdigitalna Dobra: Kritičko Bibliotekarstvo, Disruptivni Mediji i Taktičko Obrazovanje*. Multimedijalni institut; Institut za političku ekologiju, 2018.
- [3] Hibert, Mario. *Kritičko Bibliotekarstvo: Moguća Paradigma Informacijskog Društva*: Doktorska Disertacija. [M. Hibert], 2012.
- [4] Lankes, R. David, Wendy Newman, Sue Kowalski, Beck Tench, Cheryl Gould, Kimberly Silk, and Lauren Britton. *The New Librarianship Field Guide*. London: The MIT Press, 2016.
- [5] Kulenović, Feđa. *Digitalno Učenje i Apomedijacija: Kreiranje Korisničkih Zajednica*: Završni Diplomski Rad. [F. Kulenović], 2020.
- [6] Machala, Dijana. *Uklopljeno knjižničarstvo : model knjižničarske djelatnosti novog vremena*. Knjižnica. 2016.
- [7] Urquhart, Donald J. *Načela bibliotekarstva* 2. izd. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1986.
- [8] Hibert, Mario. *Ko to tamo peca? (Javno dobro, infosfera i bibliotekarstvo)*. (Link nedostupan, tekst je u ličnoj kolekciji autora) 2013.
- [9] Horvat, Aleksandra. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.
- [10] Hibert, Mario. Zbornik radova. *Javne biblioteke u 21. stoljeću*. Sarajevo: BGS, 2017.
- [11] Gorman, Michael. *Postojana Knjižnica: Tehnologija, Tradicija i Potraga Za Ravnotežom*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.